

سخن سردیبر

بیش از ۲۵۰-۲۰۰ سال است که زمین‌شناسی یا به عبارت بهتر علوم زمین به شکل کنونی آن تولد یافته که از دیدگاه‌های مختلف علمی- پژوهشی و کاربردی قابل بررسی است. - از دیدگاه علمی دانش‌پژوهان این رشته از علوم به انبوهی از دانسته‌های نامکشوف از این علم در یکی دو سده گذشته دست یافته‌اند که حتی ۵ درصد آن در سده‌های پیش در دست نبود.

- از دیدگاه‌های اقتصادی اگر بخواهیم به آن وارد شویم باید گفت واقعاً تحولی باورنکردنی در اقتصاد کشورها به وجود آمده است. همه ما داستان دستیابی به منابع عظیم نفت (در تاریخ پنجم خرداد ماه ۱۲۸۷ خورشیدی توسط عوامل داری) را خوانده و شاهدیم که چگونه اقتصاد نداشته دوره قاجاریه به اقتصادی زنده و حساب شده بویژه در سال‌های پس از انقلاب اسلامی تبدیل شد و در سایه درآمدهای سرشار این ماده حیاتی چه تغییرات عظیمی در زندگی مردم کشورمان روی داده است که نقش بی بدیل علوم زمین بویژه در سال‌های پس از اکتشاف نفت (۱۲۸۷ خورشیدی) در آن انکارناپذیر است. در این زمینه بد نیست این چند سطر از تاریخچه اکتشاف نفت از کتاب ایران در دوره سلطنت قاجاریه نوشته اصغر شمیم را با هم مرور کنیم (صفحه ۳۰۷):

"چنانچه مشهود است رؤسای شرکت (نفت داری) به سر مهندس خود به نام رینولدز (Renolds) دستور می‌دهند که عملیات را متوقف ساخته و اثاثه را جمع نموده و با همراهان از ایران خارج شود. حتی گفته می‌شود که رینولدز به دلیل اعتمادی که به ذخایر مسجدسلیمان داشت از اجرای دستور خودداری کرد تا اینکه در تاریخ ۲۶ ماه می (۵ خرداد ۱۲۸۷) مته حفاری آخرین ضربت خود را به صخره‌ای (سازند آسماری) که روی معدن معروف مسجدسلیمان قرار گرفته بود وارد آورده و نفت از چاه با فشار زیادی فوران می‌کند. در این تاریخ آشکار می‌شود که ایران دارای منابع سرشار نفت بوده و آینده درخشانی در پیش دارد."

این شروع کار بود که دستیابی به نفت به اصطلاح به صورت فله‌ای انجام گرفت. اما برای ادامه کار آیا فرود آوردن مته حفاری بر هر صخره‌ای حاصلش به دست آوردن یک میدان نفتی می‌بود؟ خیر؛ این بود که نیاز به بهره‌گیری از دانشی که راه مستقیم به این ماده حیاتی را نشان دهد روز به روز افزایش یافت و این دانشی نبود به‌جز علوم زمین و شاخه‌های مرتبط با آن که توسط ایادی مکتشفین نفت از ایران به صورت بخشی یعنی فقط زاگرس وارد شد و سال‌های سال در قالب شرکت‌های چند ملیتی با بهره‌گیری از دستاوردهای پیشرو علوم زمین به شناسایی دیگر میدان‌های نفتی حوضه زاگرس پرداختند و سال‌ها نفت این مملکت را به تاراج بردند اما سهم ناچیزی که از آن نصیب ایران می‌شد سبب توسعه و ترقی همه جانبه کشور شد.

اما ... با به اثبات رسیدن نقش علوم زمین در توسعه پایدار مملکت، زمین‌شناسی به گونه‌ای تجلی کرد که لزوم تأسیس بنیادی مستقل از این علم به شدت پا گرفت به گونه‌ای که در سال ۱۳۳۸ مصوبه‌ای از مجلس شورای ملی آن زمان گذشت که به موجب آن سازمان زمین‌شناسی کشور تأسیس شد که اگر به تاریخچه چگونگی شکل‌گیری آن دقت کنیم، می‌بینیم که در آن زمان، سازمان زمین‌شناسی به دو اطاق در وزارت اقتصاد (یک رییس و سه نفر کارشناس آن هم تازه از دانشگاه فارغ التحصیل شده و ناآشنا به کارهای زمین‌شناسی سیستماتیک) محدود می‌شد.

سازمان زمین‌شناسی کشور عملاً از سال ۱۳۴۱ کارهای زمین‌شناسی سیستماتیک را برای سراسر ایران به‌جز زاگرس آغاز کرد و این در حالی بود که در مقابل ۲۰۰ سال سابقه اجرایی در علوم زمین در کشورهای اروپایی ما تازه از "ب" بسم الله شروع کردیم؛ نشان به آن نشان که حتی یک سازند شناخته شده نداشتیم و در کشور لرزه‌خیزی چون ایران، یک گسل عامل لرزه‌خیزی را نمی‌شناختیم و همه دانسته‌هایمان از لابه‌لای صفحات سفرنامه‌ها یا یادداشت‌هایی که گردشگران هنگام عبور از ایران تهیه کرده بودند، در می‌آمد. به‌عنوان مثال گردشگرانی که از دامنه‌های کوه‌های البرز تهران عبور کرده بودند مجموعه توف سبزه‌ها و ولکانیک‌های دامنه‌های کوه‌های شمال تهران (توچال) را به نام‌هایی چون لایه‌های سبز (Tietze, 1877)، لایه‌های ولکانیکی و توف‌های سبز نامیده‌اند بدون آنکه ویژگی‌های مهم آن همچون ستیرا و سن آن را دریافته باشند. سازند لالون ما را در هر گذری که می‌دیدند به ماسه‌سنگ قرمز در انگلستان (Old Red Sandston) نسبت می‌دادند و آنهایی که اطلاع مختصری از زمین‌شناسی ایران داشتند به آسانی و بدون دلیل آن را می‌پذیرفتند. با انتشار اولین نشریه سازمان زمین‌شناسی با عنوان "دانسته‌های نوینی از پالئوزویک زیرین و پرکامبرین در شمال ایران (New data on The Lower Paleozoic and Precambrian of North Iran)" در سال ۱۳۴۳ (۱۹۶۴ میلادی) و متعاقب آن نقشه‌ها و گزارش‌هایی چون زنجان، شیرگشت، ازبک‌کوه، کوه‌های شتری و ... در سال‌های بعد دایرة المعارفی از نام‌ها و ویژگی‌های سنگ‌ها، سازندهای نمونه و ساختارها تهیه و جمع‌آوری شد که دیگر به کارگیری نام کلمه "معرفت الارض" که در فرهنگ‌نامه‌ها در توصیف کلمه "زمین‌شناسی" به کار گرفته شده بود، به بوته فراموشی سپرده شد که حق هم همین بود.

تهیه نقشه‌های مقیاس سیستماتیک ۱:۲۵۰۰۰ و ۱:۱۰۰۰۰۰ سراسر کشور همراه با اکتشافات گسترده مواد معدنی، آزمایش‌های میلیون‌ها نمونه، سامان‌دهی ده‌ها موضوع علمی- پژوهشی و پروژه‌های موضوعی و ناحیه‌ای، توسعه همه‌جانبه فیزیکی سازمان، ایجاد پژوهشگاه‌ها، ایجاد پایگاه ملی داده‌های علوم زمین، مرکز پژوهش‌های کاربردی علوم زمین در کرج (در سال‌های اخیر) و صدها نظایر آنها، کارنامه سازمان زمین‌شناسی در طول ۵۰ سال بدو تأسیس آن است که کفایت با کلیک دکمه‌ای در سایت سازمان ببینید چه حجم انبوهی از دانسته‌های علوم زمین که حتی یک موردش تا پیش از تأسیس سازمان وجود نداشت، در اختیار قرار می‌گیرد.

و ختم کلام این که با گرامی‌داشت پنجاهمین سالگرد تأسیس سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، لازم می‌دانیم یاد و خاطره بزرگانی چون مهندس خادم، مهندس قائم‌مقامی، مهندس ثابت‌قدم، دکتر زاهدی، دکتر خویی و ... و همچنین کارشناسان خارجی چون اشتوکلین، روتنر و گانسر که خدمات بسیار گرانبهایی در بنیان‌گذاری و انجام پژوهش‌های علمی- فنی سازمان کرده‌اند را گرامی بداریم.